

Geliř Tarihi:29.03.2020 Kabul Tarihi:21.05.2020 Entry Date: 29.03.2020 Accepted: 21.05.2020

AVRUPA'DA AİLE ARAŞTIRMALARI*

Tarih/Yöntem/Kuram

Family Researches in Europe

History/Method/Theory

Andreas C. BIMMER**

Çev.: M. Akif KORKMAZ***

Özet

Elimizdeki bu yazı sosyal bilimlerin ortak alanı olarak aile, kadın, çocuk ve aile bireylerinin iş hayatı, geçimi ve temel aile kavramları ile araştırma yöntemleri ve incelemelerini ele almıştır. Bunu yaparken de geçen asrın kültür ve toplum bilimlerinin anahtar konusu aileyi tarihsel süreçte eleştirel biçimde değerlendirmiştir. Makale bu yönüyle aileyi merkezde tutarak sosyal bilimlere etnografik ve halkbilimsel bakış açısıyla yöntemler önermekte, analiz metotları hakkında bilgiler içermektedir. Diğer yandan halkbilimi ile etnolojinin kaynakları, kuram ve yöntemleri ilk defa burada birbirine “bağlanmıştır”. Aile çalışmasında eski adı Volkskunde (halkbilimi/halkbilgisi) olan ve bazı Alman üniversitelerinde¹ “Avrupa etnolojisi” olarak yakın geçmişte yeniden tarif edilen kültür bilimi araştırmasının esasları bu vasıta ile ortaya konmuştur. Yazının genel hatları boyunca halkbiliminin kaynak ve metotları, ailenin sosyal tarihiyle bağlantılı biçimde ele alınmıştır. Tarih, kuram ve yöntemle beraber sahanın hâlihazırdaki durumu ile geleceği üzerine örneklenmiş değerlendirmelere ilave olarak Avrupa'daki aileye dair önemli çalışmalara yer verilmiştir. Bunların yanı sıra makale boyunca etnoloji ile halkbilimi eşdeğer kavramlar olarak Avrupa Birliği felsefesi bağlamında yeniden üretilmiştir.

Yazı bilim ile siyaset ilişkisi açısından da bir değer arz etmektedir. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşına kadar olan döneminde Volkskunde (halkbilimi, halkbilgisi) kavramı salt Almanya'yı ve Alman kültürünü içermiştir. Ancak Almanya'nın özellikle İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde Volkskunde bilimsel çerçevenin dışına çıkarak siyasî araç haline getirilmiştir. İnsan toplulukları arasında ayrımcılığı, temel insan haklarına aykırı suçları, olumsuzluğu yaşamış; kendi geçmişinden sıyrılmak istenmiş ve böylelikle yeniden yapılanma fırsatı olarak Avrupa'yı kapsayan yeni bir saha yorumlanmıştır. Bu sebeple makalenin yer aldığı eserin amacı ki,

---

* Bimmer C., Andreas (1994), Familienforschung, Grundrisse der Volkskunde: Einführung in die Forschungsfelder der europäischen Ethnologie / Volkskunde, Brednich, Rolf W. (Ed.), Berlin: D. Reimer Verlag, s. 293-309.

** Dr., Philipps – Üniversitesi Avrupa Etnolojisi ve Kültür Araştırmaları Enstitüsü, Marburg Almanya.

*** Dr., Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halkbilimi ABD, korkmazmakif@hotmail.com

Türkçe adı Avrupa Etnolojisi'dir, tam da bu adımı gerçekleştirmektir. Almanya ve Avusturya'daki Avrupa Etnolojisi bölümleri Freiburg, Marburg, Bamberg, Kiel, Wien, Innsbruck, Würzburg ve Graz gibi üniversitelerde bulunmaktadır. Makale boyunca etnoloji kavramının Volkskundenin yerine yerleştirilme çabası görülmektedir. Bu da ayrıca Doğu Almanya ile birleşme politikasını destekleyen yeni bir siyasi-bilimsel bir çaba olarak tarihe kaydedilecektir.(Çeviren)

Anahtar Kelimeler: Avrupa aile araştırmaları, aile türleri, tarih, kuram, yöntem.

1. Giriş

Toplumsal en yaygın sosyal yapı biçimi, ailedir. Her insan onunla ilgili iyi veya kötü tecrübeler, bilgilere, hatıra ve değerlere sahiptir. Aile dairesi dışında kalarak büyüyenler pek azdır ve bunlar, eşlerin ayrılması, boşanması ya da ölüm gibi sebeplerden ötürü tek ebeveynle birlikte yaşamıştır. Sosyal bir grup olan “ailenin” araştırılması, devlet, toplum ve bireyin hayatı bakımından artan önemine rağmen, halkbilimi içinde değeri uzun yıllar çok kabul görmemiştir. Tabi ki düğün âdetleri, kıyafetleri ve takıları; türküler ve sözleri; çeşitli batıl âdetler; oyunlar gibi aileyle ilgili diğer birçok olgu üzerine araştırmalar yapıldı. Ancak bunlarda ailevi konular ve çalışma süreçlerinin mükemmel bir tasviri ile soyut yapılandırıcı tarifler vardır. Oysa sosyal “bağlamı” değerlendirmemek ve düzenlememek, iktisadî ve tarihî şartlarla farklılaşan sosyal tabakaları nazarı dikkate almamak bir eksikliklerdir.

Sayısız fakat hacmi geniş birçok çalışmada bile “aile” sayılabilecek bir olgu yer almıyordu. Daima aile konusuna eklenen yan özellikler ile bu özelliklerin bağlantıları dikkate alınma gibi zorunluluk sergileniyordu. Her defasında, bahsi geçen aile yapısının, 19. yüzyıl Alman ailesi gibi, mekânsal ve zamansal boyutları ortaya çıkarılmaya gayret edilirdi. Fakat bunun ötesinde hâlâ tartışılan faktörlerden oluşan bir yığın varlığını unutmamalıyız. Çünkü aile, bir halkbilimsel analizin içinde tanımlanmalıdır.

Aile araştırması için en önemli sınıflandırma, sosyal farklılığa dayalı olarak yapılmış olanıdır. Çünkü sınıfsal veya zümresel aidiyet aynı zamanda aile hayatından kaynaklanan sayısız koşullara bağlıdır: gelir ve mülkiyet ilişkileri, ikamet biçimi, kentsel ve bölgesel etkiler, sosyal değer ve ahlâk sistemi gibi bazı görüşler ve bunlarla ilgili koşulları temsil etmek gibi... Sınıflandırma aile çalışmalarının dış çevresini oldukça daraltır. Ayrıca, tek başına kalmış bile olsa, aile konusunda daha bireyselleşmiş olguların varlığı konu edinilmeli ve analizi yapılmalıdır.

Bu kısa ve eksik bilgiler daha şu aşamada bile gösteriyor ki “aile” çok yönlü sosyal bir oluşumdur. O, neredeyse tek bir disiplin tarafından kapsamlı ve yeterli bir çalışmayla ele alınamaz. Aksine, tüm sosyologlar ve insanbilimciler ile tarihçiler, yalnız bir branşın nesnesi

değil de disiplinler arası çalışma alanı olan aileyle meşgul olmalılar. Tabii ki her şubenin kendi tarzı, kabiliyeti ve alansal bakış açısı, kaynakları ve yöntemleri vardır. Bunların hepsi zorunlu olarak komşu alanlarla genellikle kesişir. Bu durum disiplinler arası münasebet kurma açısından önemlidir.

Aile araştırmasında Avrupa etnolojisi/halkbiliminin özgül karakteri acaba nasıldır? Etnologlar önce sosyal bir grup olarak ailenin, paylaşma ve karşılıklı bağımlılık arz eden ilişkilerini; ayrıca tarihî süreçte gelişmesini ve kültürel yansıma biçimlerini araştırdı. Bu sırada tarihî yönlendirme, alanda büyük bir ilgi gördü. Bu sayede yapısal özellikler ve güncel olgular daha kolay anlaşılabilir. İlk adımlardan önce geniş şekilde yapılmış tarifler ortaya konuldu. Bazı tarihî koşulların ortaya çıkartılması o dönemde henüz gerçekleşmemişti. Gerçi farklı tarihî hususlar çalışılmıştı. Halkbiliminde aile araştırmasının gelişimi, aynı zamanda bir parça bilim tarihidir. Ayrıca aile yapısındaki gelişmeler, yani bir anlamda kültürel ve sosyal tarihtir.

2. Aile Türleri ve Kültürel Tarihi

Her defasında bu araştırma, kendi sahasında tarihî yönlendirmeler yüzünden büyük bir problem yaşamıştır. Aslında bu alanda yeni tezlerin gelişmesi önemlidir. Etnolojik analizler, genellikle yardımcı bilim karakteriyle hizmet ettiğinden, bu tarz çalışmaları ilginç bir olaya yönlendirerek asıl mecrasından uzaklaştırıcı olmuş veya tamamen başka bir kulvara götürmüştür. Kültürün alanı ve sosyal yapısı için yalın, kronikleşmiş kahraman kültürüyle yapılandırılan destanlaştırıcı yol yeterli değildir. Gerçi bunlar sosyal bağlamı ve yapıyı içermektedir; fakat çoğu paralel giden değişimler, bozulmalar ve tortulaşma, yönlendirici konumda olmayan sınıflar ile gruplar için yeterli değildir. Aslî ve eski bir sosyal yapı olarak aile tarihinde bu türden sınıflandırmalar sıklıkla geçerlidir. Çünkü bunlar bütün halk gruplarıyla bağıntılıdır. Yukarıda açıklandığı gibi aile yapısındaki tarihî gelişmelerin ortaya çıkarılmasında, eğer çağı için yapılacaksa, etnolojik araştırmalar çok faydalı olacaktır. Burada XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyıl araştırmaları aşağıdaki sebeplerden dolayı oldukça önemlidir. Bundan doğan en son etkiler ve sonuçlar günümüzde bile hissedilen önemli bir boyuta sahiptir. Bu yüzden bazı güncel yansımaların doğru tanzimini beceremiyoruz. Çünkü o tarihî oluşum üzerine hiçbir bilgiye sahip değiliz.

Buradaki durum tam şöyledir: Geçmişe dönmek, bizi düz bir çizgiyi takip ederek günümüze doğru gelmeye sevk etmemelidir. Bir âdet, belli bir sebepten ya da bir fırsattan ortaya çıkmıştır, belli bir taşıyıcı grup ve tarihî bir sosyal çevrede oluşmuştur. O, gelişerek ve yenilenecek icra edilir. Mesela, uzun bir kopmadan sonra bir gelenek başka sosyal

ortamlardaki insanlar için değişken fonksiyonlar oluşturmaktadır. Elbette âdet taşıyıcılar hâlihazırda olana bağlıdır. Geleneğin ve bilincin içine demirlemiş ve rivayet edilmiş yapılar dahi şimdiye bağımlıdır. Olguların başlama-gelişme-sonuç biçimindeki süreci, karmaşık kopyalanma durumuna kadar hepsi güncel olguya bağımlıdır. Fakat o ilk /eski anlam ve o kıymet değişmiştir. Aslında sosyal hayatta oldukça sık ortaya çıkan bir durum vardır. Değişik tarihî ve sosyo-ekonomik olgular, durumlar ve olaylar; sıklıkla çok aceleye getirilmiş, genellikle hatalı kıyaslamalara gidilmiş ve bu sonuçlar bizi yanlışlıklara sevk etmiştir. Benzer durumlar ve davranışlar aile araştırmalarında da geçerlidir. Özellikle, çok farklı tiplere sahip aile tarihine örnek olması amaçlanmış ve apaçık bir olaybiliminin gölgesiyle sonuçlanmış çalışmalar vardır. 20. yüzyıla kadar yaşamış bilinçli araştırmacılar aileyi yüzyıllar ve bin yıllar çerçevesinde giderek küçültmüşlerdir. Kavranılması oldukça güç, devasa, kişisellik barındırmayan soy kütüklerinden yola çıkarak toplumsal gelişme, teknik ilerleme, iş bölümü ve değerlerin taşıyıcısı ve koruyucusu kurallar sistemi olan dinler, bu büyük grupların giderek parçalanmasını doğurmuştur. Bilim dünyasında şu kanaat hüküm sürüyordu: “Aile, doğrusal bir gelişim çizgisini takip ederek, durmaksızın, 20. yüzyıl modern çekirdek ailesini ortaya çıkardı.” Bu görüş günümüzde, artık, geçerli değildir. İnsanlar tüm bu zamanlarda farklı aile yapılarının yan yana yaşadığını biliyor. Bu tiplere çekirdek aile de dâhildir.

Önemli olan şudur ki, bu yan yana var olan çeşitli aile yapıları aynı sosyal anlama sahip değildiler. Aksine onlar bir hiyerarşi içindeydiler. Anlayış, otorite, ahlakî yaptırım ve ekonomik güç bu basamakları oluşturan malzemelerdir. Şunu da söyleyelim ki bazı aile yapıları, kendi çağına bağlı değerler üzerine kurulduğu için kendine ait özellikleri yansıtan bir olguya sahiptir. Bu bir ana motiftir. Bunun dışındakileri o ana motife göre ölçüp değerlendirdik. Ana motifin kıymeti ve sahip olduğu kurallar sistemi en çok tercih edilen konumdaydı. Yüzeysel, tarihî incelemeler, ele alınan aile yapısını devrindeki “biricik” aile sistemi olarak gösterme hatası içine düşmüştür.

Avrupa medeniyetinin tarihinde birbirinden farklı aile yapılarının çok çeşitli izlerini bulabiliriz. En çok bilinen ve tekrar tekrar bahsedilen, ideal tip olarak da genelleştirilen aile tiplerini dört grupta toparlayabiliriz: geniş aile (Die Grossfamilie), sülale ve soy ailesi (Die Sippe), ev idaresi ve iktisadî aile (Die Haushalts–Wirtschaftsfamilie), çekirdek aile (Die Kleinfamilie).

“Geniş aile, genellikle geleneksel, pederşahî bir idarecinin yönetiminde ve aynı yerde bir arada yaşayan, aynı kandan ve çeşitli nesillerden meydana gelen bir topluluktur. Bu aile işleri

birlikte idare eden ve üreten, bu sayede toplumsal bir mülkiyet veya ticarî mallara sahip olarak ortaya çıkmıştır. Kesintisiz bir akrabalık bağına da sahiptir.” (Weber-Kellermann, 1974: 172). Böylelikle geniş aile kesin, tarihî bir kavrama dönüştü. Yapısını oluşturan koşullar “kan akrabalığı” ve “aynı yerde yaşamaktı”. Bununla hemen bir sosyo-politik bir tartışma doğdu. “Geniş aile” kavramı, günümüz çekirdek ailesinin toplumsal yapılanmasındaki yeni denemeler için bilinçli olarak; fakat yanlış kullanıldı.

“Soya dayanan aile yapısı aynı yerde yaşamayan ve aynı yerde çalışmayan bir biçimdir. Bu yapıda ortak bir idareci de yoktur. Yalnızca kan akrabalığı sayesinde bir araya toplanmışlardır. Bu çoktandır bilinen bir davranışı, grup sorumluluğunu da üstlenmiş kişilik şuurunu, şart koşuyordu. Aynı Germenlerin çok eski tarihî devirlerinde olduğu gibi tüm Avrupa’da yaygın olarak rastlanan biçimdi.” (Weber-Kellermann, 1974: 14). Soya dayalı aile kavramı da diğeri gibi tahrif edildi. Özellikle ırklar teorisiyle ilişkilendirilmede bu tahrif belli olur. Bu, sömürge ulusçuluğunda veya halkçılık ideolojisinde kullanıldı.

Ev idaresi ve iktisadî aile için “geçerli ölçüt, beraber yaşamak ve üretmektir. Bu grupta kan akrabalığı önemli değildir. Burada daha çok tüm ev halkına bağlı yapı, yani ortak yaşamak ve çalışmak ölçüttür. Aynı zamanda kan akrabalığı olmayan kız beslemeler, erkek yavaşmalar, kadın veya erkek hizmetkârlar ve kalfalardan oluşan bir topluluktur. O, iktisadî ve hukukî yönden bir “ev reisi” tarafından temsil edilirdi. Bu, pederşahî, geleneksel bir otoritenin sorumluluklarını etrafında toplayan bir bilinçli sosyal yapı idi. Bu tarz aile yapısı Ortaçağ ve Yakınçağ’da hüküm sürerek, kentli çekirdek ailenin oluşumuna kadar var oldu.” (Weber-Kellermann, 1974: 14).

“21. yüzyıl *çekirdek ailesi* sanayileşme şartlarında hem iş yerinden hem de yaşam yerinden ayrılmayla ortaya çıktı. Üretim malı artık yalnızca “evin” alanı içinde değildi. Böylece “tüm evin” başkanlığını ve iktisadi yönetimini elinde tutan babanın geleneksel otoriter yapısı ortadan kalktı.” (Weber-Kellermann, 1974: 14).

3. Kentli Çekirdek Ailenin Gelişimi

Kentli Alman ailesinin yapısı için, 20. yüzyıla gelinceye kadar, 18. ve 19. yüzyıllar belirleyici olmuştur. Tarihsel şu iki güç belirleyici şartları ve anlamlandırmayı oluşturdu. Fransız İhtilali, ailenin hukuki kaderini değiştirdi ve şehirleşme ile sanayileşme de onun iktisadî temeli oldu.

Fransız İhtilâlî’nin sonucu olarak Almanya’da yürürlükte olan eş hukuku da değişti. Erken Ortaçağ evliliği yalnızca bir hukuk sözleşmesiydi. Bu sözleşmede kadın, aynı bir mal gibi

erkeğe teslim ediliyordu. Bu durum doğal hukuk anlayışında ve Fransız İhtilali'nin özgürlükçü fikirlerinde itici motor görevi üstlendi. Böylece “eş bireydir” anlayışı ortaya çıktı. Bütün eski eş anlayışlarını aynı kıymete sahip hale getirip kanunlar önünde eşitlik sağladı. Dinî yaşantıda, yeni hükümler eş mağduriyetini ortadan kaldırdı. Gerçekçi uygulamalar, teorinin peşini aksayarak da olsa mecburen takip etti. Yeniden yapılandırıcı gücün elde edilmesi, kurulu düzenin geleneksel baskıcı yürütme erkine korku saldı. Bu durum kentin farklı yerlerinde farklı şiddette hissedildi. Geçerli olan hukuk ve kurallar sistemine bir saldırı olarak algılanan gelişen sanayileşme, korkutucu olduğu gibi yukarıda zikredilen bazı eğilimleri daha da artan bir korunmasızlığın içine itti.

“İş yerinden ve yaşanılan yerden ayrılış” aileye iktisadî gelişmeyi sağlayan nihaî sebep olmuştur. Ancak bununla evdeki üretim çözülüp zayıfladı. İnsanlar, çalışma sürecinde derebeylerine yeni bir bağlılık içinde kefaretlar ödedi. Aile türleri içindeki bu grup, giderek işlevini kaybetti. Çok açık bir şekilde kadının yeri değişti. Onun sorumluluk alanı, sonunda ev işlerinin görülmesi ve çocukların yetiştirilmesine indirgendi. “Üç K” (Kirche, Küche, Kinder: kilise, mutfak, çocuklar) kentli kadınların durumunu artan bir şekilde belirledi. Evde cinsiyetler arası yaygın olan iş bölümü karşılıklı mal ilişkisine dayanmaksızın yalnızca çekirdek ailede görülmektedir. Bu K'lerin her biri kendi alanında, diğerine göre ayrı etkiye sahiptir. Bu sebepten kendi ekonomik üstünlüğüyle erkek, baskın rolünü kentte de devam ettirdi.

Kentliliğin siyasal biçimde sağlamlaşması ve buna paralel sanayileşmenin yaygınlaşması çekirdek ailenin değer ve ahlak sistemini, sınıflar arasında fark olmadan değerli ve yaygın âdetlerini, ideal kadının sadece evci ve sevgili karakteri ki o devirdeki değerler sistemi budur, belirledi. İdeal erkekler bir işte çalışıyor olduğundan, ailenin ve ülkenin savunmasını yaptığından, ailenin beslenmesini sağladığından avantajlı duruma geçti. Bu çizgisel rol dağılımı, ailenin alanı içinde ve dışında kendisi için vatandaşlık kurallarının beton gibi sağlam şekilde yapılaşmasını sağladı. Bunun tesirleri, kısmen de olsa, günümüzde hâlâ devam ediyor.

Kentsel çekirdek aile, yaygınlaşan baskın aile biçimi olarak, oluşumunun grafiksel görünümü ile kimseyi mantık yanlışlığına sevk etmemelidir. Bu dönemsel durağanlaşmadan itibaren çift nesille birlikte yaşayan aile, ebeveyn ve çocuklar, oluştu. Her şeyden önce kesin olan bir şey var ki, siyasî ve ekonomik güçle donanan kentlilik tarihî yeni bir çağ yarattı. Ondaki özgün toplum anlayışı muhafazakâr ve meydan okuyucu tavrıyla diğer kesimler için taklit edilen bir model oldu.

Kentli çekirdek ailenin dışında giderek hızlanan sanayileşmenin bir sonucu olarak “işçi aileleri” çoğaldı. İşçilerin çok kötü yaşam ve çalışma koşulları yüzünden kentli aile hayatı ise zora düştü. Bütün bir 19. yüzyıl boyunca kentli aile daima geri planda kaldı. Bu dönemde kendi değer ve kurallarıyla beraber sisteme uyum arayışları içindeydi. Çocukları çalıştırma, uygun olmayan ikamet koşulları, uzun iş günleri ve bu özellikle çalışan kadınlar için bütünüyle insanın kendi omuzlarına binen bir yük olarak ve bu yükün aile içinde planlanması yeni durumu yarattı. Kentlilikten kopan aile yapıları memnuniyet verici bir şekilde gelişti. Bu durum onun özel ihtiyaçlarına daha çok cevap verebiliyordu. Bir kültür dayatması olarak kentlilik kendi kültürünü mukavemet olarak bile kullanamadı. Kentli aile biçimine bağlı olarak başka ailelerde çocuklarıyla yalnız yaşayan anneler veya babalar şeklinde yapılanmalar ortaya çıktı. Sonuçta mütemadiyen “baba, anne, çocuk” motifinin göz alıcı mükemmelliğinin kusurlu ve daha az değerli halleri böylelikle doğmuştu.

4. Etnolojik/Halkbilimsel Aile Araştırmaları

Buraya kadar gördük ki, aile, halkbilimi tarihinde bilimsel bir alan olarak çok geç ortaya çıktı. Şaşırtıcı olan ilk halkbilimi araştırması da bölümün kurulma zamanına rastlar. Wilhelm Heinrich Riehl, 1855'ten üç yıl sonra basılmış olan meşhur konferansı “Bilim Olarak Halkbilimi”nin (1858) üçüncü cildinde aileyi, “Alman Sosyal Politikasının Temelleri Olarak Alman Halkının Doğal Tarihi” bölümü içinde değerlendirdi. Ağırlıklı olarak kentli teorisyenlerce şekillendirilen toplum anlayışı, onun elinde bir aile tasvirine dönüştü. Aslında o zamanlarda bu aile, artık sosyal bir gerçeklik olmaktan çıkmıştı. Zaten gelecekte yaygınlaşacak olan başka bir anlayıştı. Başlangıçta soylular, sonra da köylüler ve kentliler toplumu taşıyıcıları olarak varlıklarını devam ettirdiler. “Hatalı bir gelişme” diye gösterilen işçi sınıfının ortaya çıkışı dikkate alınmak zorundaydı. Erkeğin geleneksel hükümranlığındaki kentsel aile, gerilim ve mücadele alanıydı. Böylelikle kadınla çocuğun erkeğin emrine girdiğini; ayrıca bu durumun hemen hemen değiştirilemez tabiat kanunuymuş gibi meydana çıktığını görüyoruz. O vakitlerde işçi ailesinin ortaya çıkmasıyla kadınların iş ve meslek sahibi olmalarından yükseköğrenim yapmalarına kadar önemli gelişmeler oldu. Fakat bu en önce ailenin ekonomik temelini, güç hiyerarşisini, değiştirdi. Bu gelişmeler karşısında W. Riehl, gerçeği teslim etmek istemedi ya da onların yanlış yolu seçtiklerini ve şüursuzluk içinde bulduklarını sandı.

Çok şaşırtıcıdır ki Riehl, bahsi geçen çalışmasında çağdaşlarıyla karşı karşıya gelmedi ya da kastî olarak onları görmezden geldi. Bir kerecik de olsa Marx, Engels, F. Le Play ve ya A.

Babel gibi isimlerle hiç çatışmaya girmedir. Bu yüzden ona karşı yapılan itirazlar veya çıkarılan problemler öylece dokunulmadan yerinde kaldı. Acaba niçin W. Riehl, aile araştırmasında ciddiye alınan bir halkbilimci olarak görüldü? Bilim tarihine göre kendisi kazançlı çıkmıştır. Aile, Riehl tarafından, tarafsız kültür çerçevesinde ve sosyal bir kurum olarak yaşam biçimi şeklinde tasvir edildi. Sadece bu sahada değil, özellikle Alman sosyolojisinde de geçerli bir yaklaşım olmuştur. Daha sonra ortaya çıkacak olan deneysel mikro sosyal-bilimsel çalışmalara da tesir etmiştir. Uzun bir zaman ve sonrasında Riehl'in "aile"si sonraki aile araştırmalarında ve özellikle de muhafazakâr yazarlarca ve her şeyden önce Nasyonal Sosyalist aile ideolojisi tarafından öne çıkartıldı. Eserinin sadece on yedi yeni baskısının olması bunu kanıtlamaya yeter.

Nasyonal Sosyalist halkbilimci "Horst Becker"ın Aile (Die Familie, Leipzig: 1935) adlı eseri Riehl'in çalışmalarına dayanmıştır. Öyle ise Riehl, bir çığır açıcı mı veya bir zemin hazırlayıcı mı, yoksa "kesinlikle" erken bir Nasyonal Sosyalist olarak mı damgalanmalıdır? Bana göre sorunun cevabı kolay verilemez. O, çağının muhafazakâr sosyal araştırmalarını yönlendiren bir teorisyendi. Böylece sonraki muhafazakâr-restorasyon yönelime sahip toplumbilimcilere yeterli veriler sundu. Bunlar başka bir sosyoekonomik ve siyasî bağlantılarla işlenerek ortaya çıkarıldı. Düşünülen şey tam manasıyla, kendi özel teorisini yasaya uydurmaktı. Bazı konulardan uzak durulması ve sakınılması gerektiği halde mutlak bir idealizm tamahkârlığı ve buna bağlı bir şiddet gerçekleştirildi. Böylece Nasyonal Sosyalist halkbilimi yıkıcı bir yolu seçti. Bu yüzden araştırmının teorik gelişmesi yoğun bir kırılmaya uğradı. Sonunda aile araştırması halkbilimi içinde en erken II. Dünya Savaşı'ndan sonra anlamlı bir şekilde önem kazandı ve o dönemde tesis edildi.

Aile araştırmasının bugünkü değerini ortaya çıkaran, Ingeborg Weber-Kellermann'dır. Önce Wilhelm Heinrich Riehl ile bir fikir mücadelesi verdi. Bu sayede kendi toplum ve bilim anlayışını, aile araştırmasının yerinin belirlenmesinde kullandı. "Alman Ailesi Bir Sosyal Tarih Denemesi, 1974" konferansının cep kitabı olarak basılmasıyla beraber bir dizi aile araştırması incelemeleri başladı. Bunlar son zamana kadar yapılmış düzenli ve en önemli etnolojik-halkbilimsel çalışmalara örnek gösterilebilir. Öncekilerse yukarıda ele alındığı gibi farklı karakterdeydi. Onun pek çok Marburglu öğrencisi de ayrıca tarihî, sosyal bilimsel ve disiplinler arası bu bilim dalına sahip çıktılar. 19. yüzyıl anahtar yüzyıl olarak kabul edilebilir. Almanca konuşulan topraklarda tarihî aile gelişimi ancak 20. yüzyılda anlaşıldı. Çok geniş bir alana dağılmış çalışmaların bu son gelişmedeki ağırlığı bariz bir şekilde hissedilmektedir. Yeni araştırmalar, aile hakkındaki bu geniş alana dağılmış fikirleri anlamak için diğer bilimsel

bağlantıları yorumlama yolunu seçtiler. Weber-Kellermann etnolojik aile araştırmalarında işte bunları amaçlamıştır. Bundan hiç şikâyetçi değiliz. Aksine süregelen değişimin izlerini taşıyan malzemeleri bulmaya yönelik arayışlardır. Örneğin alternatif aile yapıları veya kadının değişen rolü böylelikle ortaya çıkmıştır. Marburg'daki çalışmalar aile, gençlik ve çocukluk ana temalarından oluşmuştur.

Bu dönemlerde Weber-Kellermann Noel, çocuk elbisesi veya oyuncaklar gibi aileye mahsus bir yaşam ortamı/alanları üzerine çok sayıda monografiye sahip oldu. Bu ve benzeri konular yeni ve farklıydı ve onların devamı da geliyordu. Keza çok sayıdaki öğrencisini hırslandırıyor, üniversiteli öğrenci aileleri, çocukların doğum günleri, aile, ev vb. gibi ailenin özel alanlarıyla meşgul olmalarını salık veriyordu.

Aileyle bilimsel manada uğraşmak salt tek bir disipline sığdırılmaz. Çünkü pozitif ve sosyal bilimler, tarih ve doğa bilimleriyle ilgili dallar bu konuda aynı ölçüde etki sahibidirler. Aslında burada büyük bir şans olmasına rağmen ne yazık ki çok az kullanılan disiplinler arası genişletilmiş işbirliği var. Hâlbuki alan içi sahte ilgi uzmanlığı, alanlar arası sınırlanmış iş bölümü ve tek bir alana ait olgunun yüceltilmesi ve bundan doğan baskılar gibi etmenlerin, disiplinler arasında kopuşlara yol açmadan bütünleşmeleri hedeflenmeliydi.

Bu çalışma konusu farklı dalların çok çeşitli safhalarında sanki bir ana işlev olarak ortaya çıktı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra en çok Amerika'yı örnek alan sosyolojiyi etkiledi. Geniş bir alana yayılan deneysel araştırmalar ile ki Rene König, Gerhard Wurzbacher, Helmut Schelsky ve diğerleri diye anılırlar, bağlantılıdır. Savaş sonrası ailesinin ilk deneysel verileri ortaya konuldu ve aynı senelerde çalışmanın ilkeleri oluştu. Çoğunlukla deneysel tasarlanmış çalışmalar yapıldı. Yöntem olarak teorik yönü baskın olan Kuzey Amerikalı modeller örnek alındı.

Öncelikle 60'lı yılların sonuna doğru sahanın eski kurtları arasında onların anlatım yöntemleri sorgulanmaya başlandı. Aynı durum ileri soruşturma metotlarının tam anlamıyla standartlaştırılması için de söz konusuydu. Gerek eleştirel, akıcı; gerek şuurlu, nicel olmayan metotlar henüz tanınma yolundaydı. 70'li yılların sonundan 80'li yılların yaralarına kadar "hülasacı" diye tanımlanmış nitel ve nicel yöntemler üzerine yapılan tartışmalar ortadan kalktı. Son olarak sözel tarih, yaşam tarihi, öyküleyici röportaj veya "yaşam öyküsel yöntemler" diye yapılmış adlandırmalar önem kazandı. Buna önemli başka bir gelişme daha eklenebilir. Tarihî ilimler, hepsinden önce iktisat tarihi ve sosyal tarih, kendini ağırlıklı olarak sosyolojik problemlere açmıştır. Buna cevap hamlesi olarak sosyal bilimler aynı zamanda

tarihselleşti. Öyle ki bu değişim ve etkileşim ilişkisi, yöntemler için gösterilen çabalarda son derece tesirli oldu ve sahanın nitel olan yanlarını oldukça sağlamlaştırdı.

Bu düzenlemeler tüm aile araştırmaları üzerinde etkisiz kalamazdı. Tarihî cihetle ailenin sosyal tarihi hakkında Werner Conza, Peter Laslett, Micheal Mitterauer, Edward Shorter gibi isimler tarafından birçok çalışma yapıldı. İlk zamanlarda komşu ilim dallarıyla yapılan münakaşalarda, eğitim bilimlerinde olduğu gibi, “Tarihî Aile Araştırması” ağırlık noktası olarak kristalleşti. Mesela Sosyolojide, Georg Schweagler (1970), Heidi Rosenbaum (1982) ve Avrupa etnolojisi/halkbiliminde, Ingeborg Weber-Kellermann (1974) münakaşacı çalışma tarzlarına örnektir. Böylelikle alanla etkileşim içinde olan tüm bilim dalları dile gelmiş oldu. Çok sayıda seminer bildirisi, ortak eser ve diğer yayımlar şahidimizdir. Dönemden kalan önemli bir halkbilimi uygulaması Helmut Möller’in 18. yüzyılın küçük kent ailesi üzerine Göttingen’de yaptığı doçentlik tezidir. Bu çalışmada biyografik tarihi, temel almış kaynaklar ile “esnaf ve sanatkâr ailesi” ağırlıklı olarak uzlaştırılmış biçimde işlendi (Möller 1969).

Yeni yöntemlerden doğan büyük etkiye rağmen teoride kopmalar ortaya çıkabilirdi. Bundan dolayı sosyal tarih ile halkbilimi/Avrupa etnolojisi arasında bir çekişme su yüzüne çıktı. Önceden bahsedildiği gibi, bir devirdeki baskın aile tipine yönelik problemlerde ve özellikle kırsalda yaşayan çok nesilli aile ve bu ailenin ortalama büyüklüğü tartışmayı ateşledi. Viyanalı sosyal tarihçi M. Mitterauer, İngiliz tarihçi P. Laslett’in çalışmasına dayanarak kendi okulundaki gibi tüm Avrupa’da bir devrim sayılan çalışması yalnız istatistikî ispatlara dayanıyordu. O, kitlelerin arşivi sayılan kitapları, resmi kaynaklar ve benzerlerini ele aldı. Bunlardan çok azında birden çok nesil bir arada yaşayan aileler bulunmaktaydı. O, iktisadî aile yöntemini yeniden yapılandırdı. Bundan şu sonuç ortaya çıktı: Bütçeye dayanan aile normal sayılamaz; aksine bu yapı istisnai bir durumdur (Mitterauer 1981: 51).

Weber-Kellermann ve ekibindekiler istatistiksel olduğu gibi kurala bağlı niteliksel veriler dikkate alınmalıdır, fikrindeydiler: Çağdaş iş ve üretim tecrübeleri, biyografiler, yaşlı bakımı vb. gibi ikamet biçimleri, ortak bütçe, ananeler, mezar taşları ve diğer benzeri malzemeler, sözlü kaynaklar dikkat edilecek konulardı. Ancak bunlarla yapılan işlerden farklı bir durum ortaya çıktı. Sayısal yanın ağır basmak zorunda olmadığı sosyal gerçekçi, kurallı baskın aile tipi tercih edilen kurum olarak kabul gördü (Weber-Kellermann / Bimmer 1983: 975).

5. Aile Araştırmaları ve İnceleme Yöntemleri

Çalışmaların ilk dönemlerinde yukarıda zikredilen halkbilimsel aile araştırması çerçevesinde ailenin dış yapısı ve içyapısı iki önemli inceleme alanı oldu. Asıl öncelik de “ailenin sosyal

kültürü” idi. Bundaki maksat bir sosyal grup olarak ailenin ortak kültürel sistemidir. Sisteme zıt olan ise bireyin yaptıkları ve düşünceleridir. Bir gruba aidiyet, sosyal bir düzen için önemli faktördür. İlişkiler ağı, karşılıklı bağımlılık ve kurallar bu önemli noktayı işaret eder. Ortak olmamakla birlikte otomatik şekilde ortaya çıkmasına rağmen ahenkli değerler meydana getirmektedir. Bu sistemden doğan kurallar, aynı zamanda yaşanarak kendi kendini üreten ailevî davranışların ve iletişimin temelleridir. Bu sayede yazılı düzenlemeye gerek kalmadan günlük ilişkiler mümkün olur.

Ailenin hem dışyapısı hem de içyapısı farklı sosyal tarihsel safhalara, o dönemin şartlarında karşılıklı ve ilişkili olarak şekillenir. Bir şekilde dışardan gelen etkiler daima kuvvetlenir. Böylece ailenin içini teşkil eden sahada gittikçe azalan bir muhtariyet meydana geldi. Aile olarak insanın yeryüzündeki ilk dönemi, belirleyiciliğini giderek kaybetti. Bu olgu bize aileyi üç boyutta analiz etme fırsatı tanıyor: şekilci boyut, işlevsel ve iletişimsel ve kültürel boyut.

Şekilci İnceleme Boyutu: Bu alan ailenin birliktelik ve akrabalık sistemi üzerinden tanımlanır. Şekilciler nesillerin kendi arasında uyumunu; aile dışı hayatla kurallı ilişkilerini; grup içi davranışların genel sonuçları ile bunun sosyal sürecini; doğrudan iletişim için koşulları tercih etmişlerdir.

İşlevsel İnceleme Boyutu: Çocuksuz eşler hariç ailenin asli işlevi biyolojik üreme ve çocukların sosyalleşmesidir. Bu sayede ebeveynin özerkliği toplumda sürekli hâle geldi. Ailenin kıymeti bu kurallarla sınırlandırılmıştı. Bir başka önemli işlev, kendi içinde aile üyelerinin meslek edinme sürecine destek oluşu ve artı iş gücünün yeniden yaratılmasıdır. Bunun anlamı şudur: Aileyi çevreleyen zırh dışarıda yaşanan çatışmalarda özgürleştirici taviz alanı olarak da kullanılabilir. Nihayetinde küçük grup olgusu içinde yer alan aile; üyelerinin duygusal bağımlılığını, sosyal ilişkilerde çok kuvvetli korunan bir alanı ve iletişimde aracısız yapılanma özelliğine sahiptir. Bu düzlem ailenin hayatının yapısında en nihaî etmendir.

İletişimsel ve Kültürel İnceleme Boyutu: Bu düzlemde, ailesel günlük yaşamın yapısı olduğu gibi tatil günlerindeki yaşam biçimi de ele alınır. Önemli olan günün akışı, iş bölümü, devir daim geleneği olarak bayramlar, dinî törenler ve aile içi adetlerinden sayılan bireysel alışkanlıkların birbiriyle uyumları; hediyeleşmek, cinsel ilişkiler gibi icra biçimleri ile dış dünyayı aile içindeki birliğin yardımıyla alt etmektir. Fakat bu arada problemler, güçlükler ve çatışmalar da eksik olmaz. Aile üyeleri arasındaki göreceli, duygusal, karşılıklı ilişkiler grubun devamını ve yaşamasını uzun bir zaman güvence altına alır. Böylece Noel kutlamalarının yapısı ve seyri gibi aileye ait özel gelenekler ortaya çıkar. Aile, gelenekleri

geliştirir ve saklar. Aileye ait gelenekler ve “aile içi törenler ” bir ailenin sosyal kültürünün en açık ögesidir.

Hemen yukarıda bahsedilen Noel kutlamaları gibi *aileye mahsus gelenekler* genellikle yıl içinde, takvim veya geçiş dönemlerinde hazır olan kutlamalara yöneliktir. Bu, aşağı yukarı aynı sosyo-kültürel çevreye ait her ailede kutlanır. Doğum günü, düğünler ve küçük düğün² günü, Noel, yıldönümleri gibi gelenekleri kutlamak amacıyla temsiller düzenlenir. Aileye mahsus gelenekler tabi ki değişebilir ve gelişebilir. Bu gelenekler, bazı genel kanılarda kabul görüldüğü gibi fırsatların törene dönüşmesi olarak kabul edilmemelidir. Aksine sadece bir aile için geçerli, çok özel, yalnız o ailede uygulanan bir durumdur. Bu bahiste; belki ilk tanışma ve tanışmanın durumu, konuk ağırlamanın özgün yapısı; yine ayrılma veya yolcu etme, münakaşa çözümlene gibi hatıra anlarını da göz önünde bulundurmalıyız. Bazen çarpıcı; fakat tamamıyla manasız, gündelik hayatta dikkat edilen sosyal düzen, çünkü burada koşullarda geri dönüş var, aile merasimleri olarak gösterilir. Ne var ki merasimler, hem kavram hem de anlam olarak kendi törensel veya mitik anlamından sıyrılmıştır.

6. Etnolojik/Halkbilimsel Aile Araştırmasının Kaynak ve Yöntemleri

Aile üzerine yapılacak araştırma neye dayanacak, konuları nedir, burada hangi yöntemler uygulanacaktır? Bu konular çok ciddi bir şekilde araştırılırken sırf tarihsel bir problem olarak mı ortaya konulacaktır? Yoksa güncel bir olguya ait analizlerin sınırlandırılması veya alandaki bir gelişme hareketinden kaynaklanan değişimin sergilenmesi mi sorgulanacaktır? Görüldüğü gibi problemimizin her birinde başka bir yaklaşım yolu ve tecrübe yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Sayılan problemler şimdilik sadece bir örnektir. “Avrupa Etnolojisi” araştırma yöntemlerini daha tafsilatlı biçimde incelemek için Rolf Wilhelm Brednich’in “Kaynaklar ve Yöntemler”³ başlıklı makalesine başvurulmalıdır (1994: 73–95). Aşağıda birer paragraf halinde yöntemler ve yönelimlere yer vererek ana konuya başlayalım.

Yöntem ve yönelimlere kaynaklık etmiş çalışmaların bir tarafı olan *otobiyografik belgelere* bağlı olanlar son zamanlarda giderek önem kazandı. Çünkü seçkinlerin öz yaşam öyküsüne tezat olarak sıradan insanların hatıraları, bu bağlamdaki gelişmeler sayesinde niteliksel araştırma yöntemine bağlı kalmıştı. Diğer taraftan “alışılmış” gündelik hayat, kültürel gösterge olarak bilim değeri kazandığı için bunu bir tarihî dönem olarak adlandırmak gerekir.

² Küçük düğün, Kleine Hochzeit: Ortaçağ düğün günleri adetlerine verilen isim

³ Yazar makalenin yer aldığı kitabın editörünün yöntem ve kuramlarla ilgili baş makalesine işaret ediyor.

Aslında Avrupa etnolojisi, öz yaşam öykülerine ait çalışmalarda yeterli deneyime yıllardır sahipti ve bunu halk soruşturması ile başarmıştı. Bir metni, ortaya çıkış şartları içinde hayat hikâyelerinin tanıklığında yorumlamak bilimsel gelişmeyi beraberinde getirmişti. Sonunda ailenin sosyal tarihi için önemli bir kapı açıldı. Eleştirel iç analiz aracılığında bir güzel sanat üretimi olan roman ve hikâyeler de etnolojik aile araştırmaları için çağdaş ve kıymetli hale geldiler.

Resim-görsel kaynaklar, sosyal yapıdaki görüntülerden oluşan kültür nesnelileriyle meşgul olan bu yöntem, alan için ikincil önemdedir. Tablolar veya erken dönem fotoğrafları, aile albümleri ailenin ne olduğunu görmemizi mümkün kılar. Örneğin ailede hiyerarşi silsilesini, babanın masa başındaki oturma düzeninin sergilenmesinden veya aile tablosunda pederşahî piramidin gösterilmesinden yola çıkarak ailenin yapısını kolaylıkla okuruz. Bunlar salt kişisel bir resim veya kendisi için kaydedilmiş bir öz yaşam öyküsü değildir. Aksine ondaki silsile ve sosyo-tarihsel düzen etnolojik yorumlamayı mümkün kılar. Devamlı ve uzun süreli işlemler için önümüze gelişmiş ve organize şekilde bir arşiv de sunar. Ingeborg Weber-Kellermann tarafından kurulan “Aile ve Çocuk Araştırmaları için Marburg Arşivi”, ki şu anda binlerce resim, metin ve diğer belgelere sahiptir, örnek gösterilebilir.

Geçmişe yönelik *soruşturma ve gözlemlere* dayanan metotlar göreceli sosyal araştırmalara hizmet ederler. Dolayısıyla böyle öznel etnolojik yöntemler nitelikli ve göreceli bir hareket olarak çok fazla ilgiyle karşılandı. Bu çalışmalar sosyal yapıların göstergesi olarak kültürel nesnelleşmenin düzenlenmesinde kullanılmıştır. Sosyal grupların belirli değerleri ve davranış örnekleri araştırılarak büyük ölçüdeki soruşturmalar, çok sayıda bilgi transferi ve bunların standartlaşması sayesinde çok kıymetli neticelerin ortaya çıkarılmasına aracılık ederler.

7. Avrupa Etnolojisi/Halkbilimindeki Aile Araştırmalarının Bugünkü Durumu

Aile araştırmasında esas itibarıyla ailenin sosyal ve kültürel tarihine yönelimli çalışmalardaki konu çeşitliliği, kendi alanında son derece uzmanlaştı ve böylelikle diğer ilgili araştırma alanlarından farklılaştı. Bu tez iki düzlemde açıklanabilir. Birinde tek alanların araştırılmasına yönelme var; düğün, Noel gibi aileye mahsus törenler bunlardan en belirginleridir. Bunlar gelenek araştırmasıyla çok sıkı bir bağa sahiptir.⁴ Aile resimleri, ailenin yaşadığı yer, boş zamanlar, ailede iletişim yöntemleri ve benzerleri bu sahadandır. Bunlara ilaveten, kendine mahsus ailevi yaşam tarzının yapı ve davranışlarının da araştırılması gerekir. Bu çalışma

⁴ İlgili kitaptan Bimmer, A. C.'nin “ Âdet/Gelenek Araştırması” makalesine bakınız.

örneğin işçi ailesinde, çiftçilerde, küçük kentsel ailede yapılır. Diğerinde ise araştırma alanı kendi kendine, tek başına, ayakta duramaz. Özellikle aile araştırmasının çerçevesi içinde yer alır. Çocuklar, gençler, kadınlar ve yaşlılar gibi sosyal konumların belirlediği gruplar bundan sayılmalıdır. Özellikle *çocukların* sosyokültürel yaşam tarzı (Weber-Kellermann 1979; Aries 1981) ve de *kadınlar* konusu bu yönde çalışılmalıdır⁵. Çocuk ve kadın üzerine yapılan müstakil çalışmalar, yeni biçimlerin ortaya çıkmasını sağladı ve hemen birkaç ayrıntılı çalışma ortaya çıktı. Çocuk elbiseleri, çocuklar için doğum günü, bir iş üstlenme ve alet kullanma sayesinde oluşan kültürel sosyalleşme, sosyal yapıda bir güç olarak oyuncak vb. çalışmalar böylelikle meydana çıkmıştır. Onlara bağlı olarak toplum politikasına yönelimli eğilimler çok güçlü bir şekilde kadının ve çocuğun kültür, tarih ve devlet içindeki rolünü değiştirdi. Tüm sosyal bilimlerde ve hatta tarihin dallarında önemli bir ana alan olarak kadın ve çocuk araştırması meydana çıktı. Bugünkü toplumsal yapıdaki eşitsizlik ve itilmişlik baskısıyla bu alan daha da coştı. Güçlü bir kadın eşitliği hareketi olarak önyargıları ve itilmişlikleri bu sayede ortadan kaldırdı. Hem de günümüz çalışmalarına bir örnek oldu. Bu gibi toplumsal angajmanlar çok sık ve haksız olarak yaranmacılık, gündelik siyasetçilik ve bunlardan da öte bilim dışılık ve modaya uyma gayretkeşliğiyle suçlanmıştır. Şüphesiz sürmekte olan özenli çalışmalar bilinçli bir şekilde göz ardı edildi. Bilim adamının konu sorumluluğu toplumda hor görüldü.

Bir mukayese yaparsak çocuk ve kadınlara gösterilen yüksek ihtimam, gençliğin ve yaşlıların içinde bulunduğu yaşam koşullarının şimdiye kadar akademik Avrupa etnolojisine çok az konu olduğunu gösterdi. Şimdiye kadar Rudolf Schenda (Das Elend der alten Leute, Düsseldorf: 1972) tarafından sahiplenilen çalışma ve köylü delikanlıların alışkanlıkları üzerine yapılmış birkaç araştırma dışında hemen hemen kayda değer bir şey bulunamaz. Bu sırada disiplinler arası uğraşı olarak gerontoloji (yaşlılık bilimi) ile halkbiliminin beraberliğinden çeşitli fırsatlar doğdu.

Aileyle ilgili konuların tümüyle bir bilim dalı olarak araştırma kurumu sayılabilmesi, güncel bildirilerde, gazetelerde ve hepsinden öte ulusal ve uluslararası toplantılar, sempozyumlar veya konferanslarda şiddetlenen tartışmalar sayesinde gerçekleşti. Bu durum aile araştırmasının tüm alanlarında ve katmanlarında da geçerlidir. Son yıllarda iki büyük kongre sırf bu konu üzerine düzenlendi: Bremen'de Alman Halk Bilimi Konferansı "Çocuk Kültürü" 1985, ve Societe Internationale d'Ethnologie et Folklore [SIEF] kurumunun Zürich Toplantısı

⁵ İlgili kitaptan "Lipp, Carola'nın "Kadın Araştırması" makalesine bakınız.

“Yaşamın Devreleri” 1987. Her ikisinde de tüm Alman ve de Avrupalı etnologlar ailelerin ve çocukların problemleriyle meşgul oldular. Bahsedilen sempozyumdaki şu konulara dikkat edilmelidir: “Aşk ve Evlilik, Avrupa Halk Yaşamının Görünümü” (Entwerpen: 1975). Onun bu çalışmasının odak noktasında 22 Avrupa ulusunun katıldığı uluslararası bir sergi vardı. Bu sergide çok sayıda değişimi gözlemleyebiliyorduk. Antwerpen’de henüz nesnelere ve eşyalar ön plandaydı. Aslında öteki katılımcılarda da durum benzerdi. Zürih’te şimdiden sosyal bilimlerin anlamında ön tecrübeler, günümüzle belirgin bir şekilde ilişkilendirilmişti. Birçok bildiride bir oturum taslağı olarak kabul edilmiş “hayatın dönemleri” durağan şekilde bulundu ve eleştirildi. Çatışmaların rolü, ayrılık, “hayattan beklentilerin” krize ve kırılmalara uğraması gibi konular mantık çerçevesinde tartışıldı. Şimdiye kadar sergilenen telakkilerdeki değişim hareketlerinin bir işaretiydi bunlar.

Sadece Almanya’da değil diğer Avrupa ülkelerinin etnologlarında da 70’li yıllardan beri yoğun bir aile araştırması çalışması görülmektedir. Önceki Demokratik Alman Cumhuriyeti [DAC]’nde de iki ana nokta vardı. Berlin’de Ute Mohrmann, Humboldt Üniversitesi öğrencileriyle birlikte günümüz halkbilimi çerçevesinde DAC’deki düğün davranışlarını tecrübî bir çalışmayla ele almıştı. Aynı enstitüden Irene Runge, DAC’den ilgili ilk malzemelerle birlikte “Ailede Bütünlük” (Berlin 1985) çalışmasını yayımladı. Sigmund Musiat, tarih araştırmalarında “Sorb (Wend)” halkının düğün geleneklerini birkaç defa yayımladı. Hatta Sorb Folklor Enstitüsünce Bautzen (DAC)’de uluslararası katılımlı bir ortak yayın “Sosyalizmde Aile Gelenekleri” (Letopis, 25.1.1982) adıyla bir çalışma da ortaya çıkartıldı.

Fransız Etnolojisi ve Martin Segalen tarafından çok önemli eserler ortaya kondu. Paris “Musée National des Arts et Traditions populaires”te aile üzerine sergilerin (Marl et Famme dans la société paysanne, 1979) yanında çok sayıda bildiriler, kırsal aileler için hem tarihî aile araştırmaları hem de kentsel çekirdek ailenin güncel sorunları üzerine yayınlar çıktı: “Aile Sosyolojisi” bir toplu Fransız temsilidir.

İskandinav ülkelerinde aile araştırmasında birçok yeni oluşum kuruldu. Bunlardan Olvar Lötgren’in (Lund) Viktorya zamanı İsveç araştırmaları ile aile yapısını içeren eserleri (1982) veya Ake Daun’un (Stockholm) çocuk araştırmasında temel eseri (1982) ve bundaki tezini “nesne olarak çocuk” ve “öz varlık olarak çocuk” arasındaki farklılıkları, çok farklı araştırma düzleminde ayırt ederek sergilemiştir.

En sonunda *İsviçre*'den bazı çalışmaları zikrederim. Moja Fehlmann-von der Mühl'ün az sayıda yapılan tarzdaki çalışmalardan olan akrabalık ilişkilerinin işlevi ve Arnold Niederer'in sayısız küçük makalelerle aile araştırmasının gelişmesinde tekrar tekrar yer edinmelerini sağladı.

8. Etnolojik Aile Araştırmasının Geleceği

Bu makale boyunca yaptığım envanter tanziminden sonra, şimdi kısa bir tezle birkaç görevi tespit edeyim. Aile araştırmasında etkisini hâlâ kuvvetle hissettiren eşya halkbilimi (gelin sandalyesi, gelin tacı vb.) çalışması yerini giderek güçlenen sosyal tarih yazıcılığına bıraktı. Bunca büyük uğraşlar verildikten sonra daha da çok genişleyen bir kültür teorisi karşımıza gelecektir. Bu noktadan "ailenin sosyal kültürüne" daha karmaşık bir teamül gerekecektir. Aile yaşamına özgü ferdî gelişmeler çok önemli rotadadır. Çünkü bu alanda teorik modeller şimdiye kadar bulunmamaktaydı. Bazı sahalarda ise doyurucu ön çalışmalara ihtiyaç vardır. Yaşlıların bakımı ve işçi ailesi akla gelen eksik sahalardır. İleride günümüz ailelerindeki gelişmeler büyük bir ilgi alanı olacaktır. Bu alanda çok çeşitli denemeleri özellikle bekliyorum. Çekirdek ailenin alternatifleri yaşama hasredilmiş olacaktır. Şunu söyleyebilirim ki her şey "tarih" olmadan evvel değişimin gözlemlenebilmesine bir fırsat daha bulunmaktadır.

Sonuç

Ne yazık ki aile araştırması alanında çok az sayıda büyük çalışma yapıldı. Yaşanmış sosyal tarihi problemler ve güncel durumların ele alındığı çalışmalar, günümüz aile yapılarının iyileşmesiyle bariz bir şekilde sonlandı. Pozisyon bilgileri ve panoramik icmaller (Sieder 1986, Mitterauer 1990) bu resmin pürüzlerini çok fazla yeni bilgiler katmadan düzeltti. Diğer bazı Avrupa ülkelerine yazılarıyla katkıda bulunanlara şunlar örnektir: Fransa'dan Segalen (1990 ve 1992), Zonabend (1978). İçinde farklı araştırma parçaları bulunan kesin sosyal bilimsel bir el kitabı olarak, maalesef bu makalenin içinde yer aldığı "Avrupa Etnolojisi" değildir, Aile ve Gençlik Araştırmaları El Kitabı (Nave-Herz / Markefka 1989) bahsedilmeye değerdir.

Hepsine rağmen tekil olgular ve aile araştırmasında gruplar, dikkatleri üzerlerine daha çok çekiyor. Buna gençlerin ve kadın-erkek yaşlı problemleri, sınıfsal yönelimli çalışmalar (İşçi Aileleri, Rosenbaum 1992) veya aile ve problem olarak boş zaman sorunu, aile ve medya da dâhildir. Aile araştırmasının ağırlık merkezindeki konu değişimleri ve onun öneminin ortaya

çıkması, aile üzerine deneysel, tarihsel ve teorik araştırma yöntemleriyle çok sayıda bitirme tezi çalışması yapılmıştır.

Acaba gelecekte bize hangi çalışmayı uygulamak kalacak? Aile araştırması kendini soyutlamadan, sosyokültürel bakış açısından günümüz problemlerini daha da esaslı bir şekilde inceleyecektir: Aile ve işsizlik, ırkçılık, şiddet, alternatif yaşam ve ikamet biçimleri, pazar ve turizm gibi konular buna eklenebilir.

Nitekim bir sosyal grup olarak aile içi tabakalar ve onun yapısına bağlı nedenselliklere, münasebetlere yönelik derinleşen kültür bilimsel sorular biraz daha öne çıkmış durumdadır.

Kaynakça

- ARIES, Philipp (1981). *Geschichte der Kindheit*. München.
- BİMMER, Andreas C (1979). Neuere sozialwissenschaftliche Arbeiten zur Familie. In: Zeitschrift für Volkskunde, 75, s. 241-259.
- BİMMER, Andreis C (1955). *Familienforschung und Gegenwart Volkskunde*. In: Probleme der Gegenwarts-Volkskunde. Wien., s. 195-213.
- BİMMER, Andreas C (1982). Weber-Kellermann, Ingeborg (Hrsg.): *Sozialkultur der Familie* (Hess. Bll. f. Volks- und Kulturforschung, 13). Gießen.
- BİMMER, Andreas C (1982). *Familienforschung in der Europäischen Ethnologie*. Eine Bestandsaufnahme. In: Sozialkultur der Familie., s. 3-16.
- DAUN, Ake (1982): *Ethnological Research of Children*. In: Ethnologia Scandinavica, s. 42-52.
- FAMILIE, et parents (1985). (*Terrain 4. Garants du patrimoine ethnologique*). Paris.
- FEHLMANN, von der Muehll, Maja (1978). *Verwandtschaft*. Theorien und Alltag. Zürich.
- HERRMANN, Ulrich; Renftle, Susanne (1980). *Roth, Lutz: Bibliographie zur Geschichte der Kindheit, Jugend und Familie*. München.
- HETTLAGE, Robert (1992). *Familienreport*. Eine Lebensform im Umbruch. München.
- LÖFGREN, Orvar (1982): *Der Familienmensch*. Einige Aspekte über die Entwicklung der bürgerlichen Familie im Schweden des 19. Jahrhunderts. In: Sozialkultur der Familie., s. 30-45.
- LÖFGREN, Orvar (1984). The Sweetness of Home: Class, Culture and Family life in Sweden, In: Echnologia Europjea 16:1, s. 44-64.
- MITTERAUER, Michael (1982). *Historische Familienforschung*. Frankfurt.
- MITTERAUER, Michael (1981). Zur Kritik von Familienideologien aus historischer Sicht. In: Anneliese Maunzmann (Hrsg.): *Geschichte der Familie oder Familiengeschichten*. Königstein, s. 42-56.
- MITTERAUER, Michael (1989). *Entwicklungstrends der Familie in der europäischen Neuzeit*. In: Nave-Herz/ Markefka, s. 179-194.
- MITTERAUER, Michael (1990). *Historisch-anthropologische Familienforschung, Fragestellungen und Zugangsweisen* (Kultur-Studien, 15). Wien/ Köln.
- MITTERAUER, Michael (1981). *Komplexe Familienformen in sozial-historischer Sicht*. In: Ethnologia Europaea 12 s. 47-87.
- MÜLLER, Helmut (1969). *Die kleinbürgerliche Familie im 18. Jahrhundert*. Verhalten und Gruppenkultur (Schriften zur Volksforschung, 3). Berlin.
- MOHRMANN, Ute (1982). Hochzeiten in Berlin - studentische Forschungen zur Lebensweise in der Hauptstadt. In: Letopis 25, s. 62-66.

- NAVE-HERZ, Rosemarie; Markefka, Manfred (Hrsg.) 1989. Handbuch der Familien- und Jugendforschung. Bd. I: Familienforschung, Neuwied/Frankfurt a.M..
- ROSENBAUM, Heidi: Formen der Familie (1982). Untersuchungen zum Zusammenhang von Familienverhältnissen, Sozialstruktur und sozialem Wandel in der deutschen Gesellschaft des 19. Jahrhunderts, Frankfurt.
- ROSENBAUM, Heidi (1992). Proletarische Familien. Arbeiterfamilien und Arbeitervater im frühen 20. Jahrhundert zwischen traditioneller, Sozialdemokratischer und kleinbürgerlicher Orientierung (Suhrkamp TB Wissenschaft, 1029). Frankfurt a.M..
- SCHWAGLER, Georg (1970). Soziologie der Familie. Ursprung und Entwicklung (Heidelberger Sociologica, 9). Tübingen,.
- SEGALEN, Martine (1986). Current trends in French ethnology. In: Ethnologia Europaea 16: 1. s. 3-24; hier: 20-22.
- SEGALEN, Martine (1981). Sociologie de la famille. Paris.
- SEGALEN, Martine (1990). Die Familie. Geschichte, Soziologie, Anthropologie. Frankfurt a.M./New York.
- SEGALEN, Martine (1992). La Parente: des sociétés «exotiques» aux sociétés modernes. In: Althabe, Gerard; Fahre, Daniel; Lenclud, Gerard (Hrsg.): Vers une ethnologie du présent (Coll. ethnologie de la France, Cahier 7). Paris, s. 175-193.
- SIEDER, Reinhard (1986). Die Geschichte der Familie. Frankfurt 3. M..
- WEBER-Kellermann, Ingeborg (1989). Die deutsche Familie. Versuch einer Sozialgeschichte, Frankfurt 1974; 10. Aufl.,
- WEBER-Kellermann, Ingeborg (1979). Die Kindheit. Kleidung und Wohnen, Arbeit und Spiel. Eine Kulturgeschichte. Frankfurt:.
- WEBER-Kellermann, Ingeborg (1983). Bimmer, Andreas C: Familienforschung aus der Sicht der Europäischen Ethnologie und Kulturgeschichte. In: Universitas 38 s. 975-984.
- WEBER-Kellermann, Ingeborg (1991). Die Kinderstube. Frankfurt a. M./Leipzig: 1991. Zeitschrift für Familienforschung, München.
- ZONABEND, Franchise (1987). Verwandtschaft in der anthropologischen Forschung Frankreichs. In: Chiva, Isac; Jeggle, U. (Hrsg.): Deutsche Volkskunde - Französische Ethnologie. Zwei Standortbestimmungen. Frankfurt a.M./New York, s. 178-193.